

εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὁποίας ἀπέβλεπον. Ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου βασιζόμενοι, ἰσχυρίσθημεν ἄνωτέρω, ὅτι ἡ ἀστική τάξις ἐμφανίζεται πρώτη ἐκμεταλλευομένη πολιτικῶς καὶ ἐν μεγάλῃ κλίμακι τὴν πρόοδον τῆς τυπογραφίας. Ἡ «Gazette de France» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῆς παρατηρήσεως ταύτης, διότι — ὡς ἐλέχθη ἤδη — ἀπετέλεσε φαινόμενον μεμονωμένον καὶ περιορισμένης σχετικῶς ἐπιδράσεως. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀστική τάξις ἐνεφανίσθῃ ὡς ἡ πρώτη κοινωνική τάξις, τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξις συνεδέθη πρὸς τὴν γένεσιν τοῦ φαινομένου τῆς κοινῆς γνώμης, τοῦτο ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὸν ἰδιαίτερον τῆς τάξεως ταύτης χαρακτῆρα — περὶ οὗ εἰδικῶς ἐπραγματεύθημεν ἄνωτέρω —, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λόγον, ὅτι πρώτη αὐτὴ ἐξεμεταλλεύθη εἰς μεγάλην κλίμακα τὸν παράγοντα τῆς ἐφημερίδος, παράγοντα, ἄνευ τοῦ ὁποίου εἶναι ζήτημα, εἰάν θὰ ἦτο γενικῶς δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ λάβῃ τὴν ἔκτασιν, ἣν ἔχει λάβει σήμερον, τὸ φαινόμενον τῆς κοινῆς γνώμης.

58.—Ἐρωτᾶται ἤδη: Ποία εἶναι εἰδικώτερον ἢ σχέσις τοῦ τύπου, τῆς ἐφημερίδος πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην; Εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀντιμετωπίζεται τὸ ἐρώτημα τοῦτο, γεννῶνται συνήθως διαφωνίαι. Ὑπάρχουν οἱ ὑποστηρίζοντες, ὅτι ἡ ἐφημερίς δημιουργεῖ καὶ κατευθύνει τὴν κοινὴν γνώμην. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ἀντιθέτως, ὅτι ἡ ἐφημερίς εἶναι ἄπλοῦν ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης, συμμορφοῦται δηλαδὴ ἁπλῶς εἰς τὰς ἐπιταγὰς τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κατ' ἀρχὴν ἀμφιβολία, εἶναι τοῦτο: ὅτι ὁ τύπος, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν, διὰ νὰ ἐπηρεάσῃ ἔστω τὸ κοινόν τοῦτο, πρέπει νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸ κοινόν, πρέπει νὰ κατέλθῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὸ ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὸν μέσον ὅρον τῆς πνευματικῆς ὄντοτης τοῦ κοινοῦ τούτου. Ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν παρατήρησιν ταύτην ὡς ὀρθήν, τότε τὸ ἄνωτέρω τεθὲν πρόβλημα λαμβάνει διάφορον ὅλως μορφήν, αἱ περὶ τοῦτο δὲ ἀναφυόμεναι διαφωνίαι παύουν νὰ ἔχουν τὸν συνήθως ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὰς θεμελιώδη χαρακτῆρα. Ἐξηγούμεθα: εἴτε θεωρήσωμεν τὴν ἐφημερίδα δημιουργοῦσαν καὶ κατευθύνουσαν τὴν κοινὴν γνώμην, εἴτε θεωρήσωμεν τὰς ἐπιταγὰς ταύτης ὡς ἐπικρατεστέρας καὶ τὴν ἐφημερίδα συμμορφουμένην ἁπλῶς εἰς αὐτάς, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἡ ἐφημερίς μετὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ της χωρὶς συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις, χωρὶς νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον — ὡς ἐλέχθη καὶ ἄνωτέρω — ἐκπροσωπεῖ τὸν μέσον ὅρον τῆς πνευματικῆς ὄντοτης.

τοῦ κοινοῦ της, μέσον ὄρον, τὸν ὁποῖον ὁ ἡσκημένος καὶ δεξιὸς συντάκτης ἐφημερίδος συλλαμβάνει εὐκόλως διὰ τῆς διαισθήσεώς του. Καὶ ἐκεῖναι λοιπὸν ἀκόμη αἱ ἐφημερίδες, αἱ ὁποῖαι ζητοῦν νὰ κατευθύνουν καὶ νὰ ἐπηρεάσουν τὸ ἀναγνωστικὸν των κοινόν, ἐπηρεάζουν, ἐπηρεαζόμεναι ταῦτοχρόνως ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ τελευταία αὕτη φράσις δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ παράδοξος. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐπηρεασθῆς ὑπ' αὐτοῦ, χωρὶς νὰ περιορίσῃ τὰς ἀξιώσεις σου, χωρὶς νὰ συμμορφωθῆς εἰς τὴν δυνατότητα ἀντικλήψεως, τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύει τοῦτο κατὰ μέσον ὄρον. Ἡ ἐφημερίς συμβολίζει ὡς τοιαύτη τὴν ἄρνησιν τοῦ «χαρίσματος», περὶ τοῦ ὁποίου ἐκτενῶς ἐπραγματεύθημεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον. Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἀποκλείεται ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἐφημερίς τις τάσσει ἑαυτὴν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν χαρισματικῶς ἀναδειχθέντος λαηγέτου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι βεβαίως δυνατόν. Πάντως ἡ χαρισματικὴ ἀνάδειξις προσωπικότητός τινος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ διὰ τοῦ τύπου. Ὁ χαρισματικῶς ἀναδεικνυόμενος δὲν κατέρχεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ καὶ ὅταν ἀκόμη ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτόν. Οὗτος ἀναδεικνύεται διὰ τοῦ χαρίσματος τοῦ λόγου ἢ δι' ἄλλων χαρισμάτων, ἐν μιᾷ λέξει : διὰ τοῦ θαύματος, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κοινοῦ. Τὸ κοινόν δὲν ζητεῖ κἄν νὰ συλλάβῃ τὸ θαῦμα διὰ τοῦ νοῦ, νὰ τὸ ἐννοήσῃ, ἀλλὰ συγκινεῖται ἀπλῶς ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ ἐφημερίς ἀντιθέτως συνδιαλλέγεται, συζητεῖ μὲ τὸν λαόν, ζητεῖ νὰ γίνῃ νοητὴ, ἐπιχειρηματολογεῖ καὶ ἀπευθύνεται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸν νοῦν καὶ ὄχι εἰς τὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ, ἀδιάφορον, ἐὰν εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἐπικαλῆται καὶ τὸ αἶσθημά του ἢ μᾶλλον ἐκμεταλλεύεται σκοπίμως καὶ συνειδητῶς τὸ αἶσθημά του. Ἐν ᾧ τὸ χάρισμα δημιουργεῖ μυστικοπαθῆ ἀτμόσφαιραν, ἡ ἐφημερίς—ἐφ' ὅσον εἶναι κατ' ἀρχὴν εἰς θέσιν νὰ δημιουργήσῃ κἄτι καὶ δὲν εἶναι ὄργανον ἀπλῶς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον φαίνεται δημιουργοῦσα—δημιουργεῖ ἀπλῶς κοινήν γνώμην. Εἶδομεν ἄνωτέρω τί σημαίνει τοῦτο. Διὰ νὰ δημιουργήσῃ κοινήν γνώμην, πρέπει νὰ πείσῃ ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, δι' ἐπιχειρημάτων. Διὰ νὰ πείσῃ ὅμως δι' ἐπιχειρημάτων, πρέπει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑποστηρίζεις, καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, δι' ὧν ὑποστηρίζεις τοῦτο, νὰ εἶναι προσιτὰ εἰς τοὺς πολλούς. Πρέπει νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν πολλῶν. Πρέπει νὰ προβῆς εἰς ὑποχωρήσεις καὶ συμβιβασμούς, ἐγκαταλείπων καὶ ἀπαρνούμενος ὅ,τι εἶναι ἀνώτερον τοῦ μέσου ὄρου τῆς διανοήσεως ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ζητεῖς

νά ἐπηρεάσης. Πρέπει μὲ ἄλλας λέξεις νά ἐπηρεασθῆς προηγουμένως ὑπ' αὐτῶν διὰ νά δυνηθῆς κατόπιν νά τοὺς ἐπηρεάσης.

Ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ δὲν εἶναι βεβαίως γενικός, ἀλλὰ ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ κοινοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεσαι. Δὲν ὑπάρχει ἓν κοινόν, ἀπανταχοῦ ὁμοιόμορφον καὶ τὸ αὐτό. Ὑπάρχουν ἀναμφισβητήτως πολλὰ καὶ διάφορα πρὸς ἄλληλα κοινά. Ὅχι μόνον ἓν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ ποικίλλουν τὰ ἀναγνωστικὰ κοινὰ ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζονται, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τάξεων ἀπαρτιζόμενα κοινὰ ποικίλλουν οὐσιωδῶς ἀναλόγως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος ἐκάστου τῶν κοινῶν τούτων. Τὸ ἀναγνωστικὸν π. χ. κοινόν, τοῦ ὁποίου φορεὺς εἶναι τὸ ὑπὸ μακρᾶς καὶ γονίμου παραδόσεως μορφωθὲν καὶ συνειδητοποιηθὲν γερμανικὸν προλεταριάτον, εἶναι ἀνώτερον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, τοῦ ὁποίου φορεὺς εἶναι ὄχι μόνον τὸ ἑλληνικόν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ γαλλικὸν προλεταριάτον, τὸ ὁποῖον, ἐστερημένον ὀργανώσεως καὶ μακρᾶς κομματικῆς παραδόσεως, δὲν ἐμφανίζει ὄντοτητα συμπαγῆ. Ὁ Γάλλος προλετάριος προετίμα νά ἐντροφᾷ εἰς τὰ σκανδαλώδη ἄρθρα τῶν ἑφημερίδων τῶν παρισινῶν «μπουλεβάρδων» παρὰ νά ἀναγιγνώσκη καὶ μελετᾷ τὸ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ *Jean Jaures*. Αἱ ἐθνικαὶ διαφοραὶ φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ὁ τύπος καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὴν κοινωνίαν νά ἐμφανίζουσαν μορφὰς ποικιλλούσας κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ἐμφανῆ. Ἡ γερμανικὴ ἓν γένει ἑφημερίς εἶναι π. χ. κάτι τὸ τελείως διάφορον τῆς γαλλικῆς ἑφημερίδος. Ἡδη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ τύπος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐξελιχθῆναι μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται σήμερον, ὁ Κάρλος Μαρξ ὡς συντάκτης τῆς περιφήμου «ἑφημερίδος τοῦ Ρήνου» παρέδιδεν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἑφημερίδος ἄρθρα βαθύτατα εἰς ἐννοίας καὶ ἐλάχιστα ἀπέχοντα κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν αὐστηρῶς ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων. Ἡ θεωρία τοῦ Hegel περὶ τῆς πολιτείας ὡς τοῦ «μεγάλου ὀργανισμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ δέον νά πραγματοποιηθῆται ἡ νομικὴ, ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία», εὐρίσκει διὰ τοῦ Μαρξ τὴν ὑποστήριξίν της εἰς τὰς στήλας καθημερινῆς ἑφημερίδος, ἡ δὲ ἀντίθεσις τοῦ Kant πρὸς τὴν ἱστορικὴν τοῦ δικαίου σχολὴν (ἀντίθεσις, ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Μαρξ εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Hugo συνταχθέντος «φιλοσοφικοῦ μανιφέστου τῆς ἱστορικῆς τοῦ δικαίου σχολῆς») γίνεται ἀντικείμενον «δημοσιογραφικῆς» ἐρεῦνης. Ἡ γαλλικὴ ἑφημερίς ἐνεφανίσθη ἀνέκαθεν ὀρωμένη ἀπὸ ἄλλων βάσεων. Ὅχι μόνον αἱ ἑφημερίδες τῶν παρισινῶν «βουλεβάρδων», ὡς τὸ «*Matin*», ἀλλὰ καὶ αἱ σοβαρώτεροι τῶν γαλλικῶν ἑφημερίδων, ὡς τὸ

«Temps», στεροῦνται τοῦ αὐστηροῦ ὕφους, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι συντεταγμένοι αἱ ἀνάλογοι γερμανικαὶ ἑφημερίδες, ἡ σοβαρότης τῶν ἀντικειμένων, περὶ τὰ ὁποῖα σρέρονται τὰ ἄρθρα των, θυσιάζεται εἰς τὸ ἔλαφρον καὶ ὁμολογουμένως λεπτὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ζητοῦν νὰ ἐπιδείξουν. Χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι τὸ ἐξῆς: ὅτι τὸ χρονογράφημα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸ διακριτικώτερον στοιχεῖον τῆς γαλλικῆς ἑφημερίδος καὶ τὸ ὁποῖον σήμερον ἤρξατο καὶ ἐν Γαλλίᾳ πλέον φθίνον, οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὸν γερμανικὸν τύπον. Ὁ γαλλικὸς τύπος ἀντιαπεκρίθη ἀνέκαθεν περισσότερον τοῦ γερμανικοῦ τύπου εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἑφημερίδος. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ σχέσις τοῦ γαλλικοῦ τύπου πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν μεγαλύτερα τῆς σχέσεως τῆς γερμανικῆς ἑφημερίδος πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην. Ὁρθῶς παρατηρήθη, ὅτι ἡ Γαλλία εἶναι ἡ κλασσικὴ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν διεξήχθησαν διὰ τῶν ἑφημερίδων μάχαι τῆς κοινῆς γνώμης, μάχαι συνδεδεμέναι πρὸς τὸν θρίαμβον ἢ τὴν ἥτταν ἀνδρῶν, ὡς ὁ Henri Rochefort, ὁ Gambetta, ὁ Clémenceau, ὁ Emile Zola, ὁ Briand, ὁ Gustave Hervé, ὁ Millerand (ἐφ' ὅσον ἦτο ἀκόμη ὁ σοσιαλιστὴς τῆς «Petite République») καὶ ὁ Jean Jaurès¹. Πάντα ὅμως ταῦτα προὑπέθεσαν—καὶ τοῦτο χαρακτηρίζει ἄλλως τε βαθύτατα τὴν ὅλην πολιτικὴν ζωὴν τῆς Γαλλίας—συμβιβασμοὺς πρὸς τὴν νοοτροπίαν τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ ὑποχωρήσεις ἀπέναντί του μεγαλειτέρας ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ὁ γερμανικὸς τύπος. Ἡ «Frankfurter Zeitung» εἰς τὰς κρισιμωτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς τῆς Γερμανίας ὄχι μόνον δὲν ἐπέτρεψεν, ὅπως εἰσδύσουν εἰς τὰς στήλας τῆς αἰ δημογωγικαὶ καὶ συνθηματικαὶ λέξεις, ὄχι μόνον δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὸ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀδυναμίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, ἀλλ' ἐθεώρησε καθῆκον τῆς νὰ δημοσιεύσῃ ἄρθρα ἥκιστα προσιτὰ εἰς τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κοινοῦ, ἄρθρα ὅμως δυνάμενα νὰ βοηθήσουν καὶ κατευθύνουν ἐν πολλοῖς ἐκείνους, εἰς οὓς ἀνετέθη ἡ πολιτικὴ ἀνασυγκρότησις τῆς Γερμανίας, ὡς τὰ δημοσιευθέντα τότε περίφημα πολιτικὰ ἄρθρα τοῦ πολυμερεστάτου τῶν κοινωνιολόγων τῆς ἐποχῆς μας, τοῦ Max Weber.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ὑπεστηρίξαμεν, ὅτι οὔτε ἐνιαῖον ἀναγνωστικὸν

1) Fritz Giovannoli, Zur Soziologie des modernen Zeitungswesens ἐν «Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie», 6 Jahrg., Heft 3 σελ. 273.

κοινὸν ὑπάρχει, οὔτε κατ' ἀκολουθίαν αἱ ἑφημερίδες ἴστανται πᾶσαι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου. Διαφοραὶ μεταξύ ἀναγνωστικῶν κοινῶν καὶ ἑφημερίδων ὑπάρχουν πολλάι. Τί σημαίνει ὅμως τοῦτο; Σημαίνει ἄρα γε, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν ἑφημερίδες διατηροῦσαι ἀμιγῆ πνευματικὴν ὄντοτητα, ἀνωτέραν οὐσιαστικὴν ὑπόστασιν; "Οχι! Αἱ διαφοραί, περὶ ὧν ἐπραγματεύθημεν ἀνωτέρω, εἶναι ἀπλῶς σχετικαί. Καὶ ἐκείνη ἀκόμη ἡ ἑφημερίς, ἡ ὁποία ὀλιγώτερον πάσης ἄλλης ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται, — καὶ ἐκείνη ἀκόμη ἡ ἑφημερίς, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς τὸ σχετικῶς ἀνώτερον κοινόν, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς ἀνάγκης, ὅπως προβαίη εἰς συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις, ὅπως προσανατολίζεται εἰς κριτήρια μέσου ὅρου, εἰς κριτήρια σχετικά. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ ἑφημερίς συζητεῖ καὶ θέλει νὰ γίνῃ προσιτὴ εἰς πολλούς, θέλει — καὶ αὕτη εἶναι ἡ καλλιτέρα δυνατὴ περίπτωσις — νὰ ἐπηρεάσῃ. Διὰ τὴν ἐπηρεάσῃ ὅμως, πρέπει νὰ συμμορφωθῇ εἰς τὴν δυνατότητα ἀντιλήψεως ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται.

Τὸ ὅτι ἡ ἑφημερίς ἀποτελεῖ ἀφ' ἑαυτῆς δύναμιν ἑτεροκίνητον, δύναμιν, τῆς ὁποίας ἡ πηγὴ εὔρηται συγκεκριμένως εἰς τὸν μέσον ὅρον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κοινου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται, ἀποδεικνύει σαφῶς ἡ ὄλη, ἰδίᾳ ἡ νεωτάτη αὐτῆς ἐξέλιξις. Τί θὰ ἀνέμενέ τις ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑφημερίδος; Θὰ ἀνέμενεν ἀπλούστατα, ὅπως ἡ ἑφημερίς, ἐξελισσομένη καὶ μορφουμένη διαρκῶς περισσότερον, ἀποκτᾷ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας αὐτοτέλειαν μεγαλειτέραν ἐκείνης, ἡ ὁποία διέκρινε ταύτην ἄλλοτε. Σήμερον, ὅποτε ἡ ἑφημερίς βασίζεται ἐπὶ παραδόσεως πολλῶν δεκαετηρίδων, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ καθοδηγῇ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν κατὰ τρόπον ἐμφανέστερον ἐκείνου, καθ' ὃν ἐξεδηλοῦτο ἡ καθοδήγησις αὕτη ἄλλοτε. Καὶ ὅμως: ὅ,τι νομίζομεν, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ συμβαίη, εἶναι ἀντίθετον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἑφημερίς ὄχι μόνον δὲν χειραφετεῖται, ἀλλ' ὑποτάσσεται ἀντιθέτως ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερον εἰς τὰς προσταγὰς τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ ὅ,τι σπουδαιότερον: ὁ μέσος ὅρος τῆς διανοητικότητος τοῦ κοινου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκπορεύονται αἱ ἐπιταγαὶ τῆς κοινῆς γνώμης, ὄχι μόνον δὲν ἀνέρχεται, ἀλλὰ κατέρχεται ἀντιθέτως εἰς κατωτέρας διαρκῶς βαθμίδας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀφείλεται εἰς λόγον ἀπλούστατον καὶ φυσικόν. "Ὅσον περισσότερον γενικεύεται καὶ καθίσταται καθολικωτέρα ἡ ἐκπαίδευσις, τόσο περισσότερον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχειωδῶς μορφουμένων ἀνθρώπων, τῶν δυναμένων ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ ἀναγιγνώσκουν, τόσο

περισσότερον αὐξάνει τὸ κοινόν, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἔφημερίς καὶ τοῦ ὁποίου ἡ διανοητικότης συνιστᾷ τὴν κοινήν γνώμην. Ἐὰν χυθῆς ὁ μέσος ὄρος τοῦ κοινοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἔφημερίς, ἀπετέλει τὴν συνισταμένην τῆς ἀντιλήψεως ἀνθρώπων, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων προεῖχον—οὐχὶ μόνον ποιοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀριθμητικῶς—οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πλήρη μόρφωσιν κεκτημένοι, σήμερον, ὅποτε ἡ ἀνάγνωσις εἶναι προσιτὴ εἰς τοὺς πλείστους, ὁ δὲ τύπος ἀπευθύνεται πρὸς ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ὁ μέσος ὄρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, πρὸς τὴν διανοητικὴν ἰκανότητα τοῦ ὁποίου εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συμμορφωθῇ ἡ δεκάδας χιλιάδων ἀντιτύπων ἐκδίδουσα ἔφημερίς, κατῆλθε καταπληκτικῶς. Ὁ μέσος ὄρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ ἀποτελεῖ σήμερον τὴν συνισταμένην τῆς ἀντιλήψεως ἀνθρώπων, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων ὑπερέχουν πλέον ἀριθμητικῶς ἢ στοιχειώδη μόρφωσιν κεκτημένοι, οἱ γνωρίζοντες ἀπλῆν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Πρὸς τὴν διανοητικότητα τούτων εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συμμορφωθῇ σήμερον ἡ ἔφημερίς. Φορεὺς τῆς καταναλωτικῆς τῆς ἀγορᾶς εἶναι πλέον μᾶζαι ὁλόκληροι ἀνθρώπων. Ἡ ἔφημερίς, βασιζομένη πλέον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπὶ κεφαλαιοκρατικῶς συγκεκροτημένης ὀργανώσεως, ἐβιομηχανοποιήθη. Ἡ βιομηχανοποίησις αὕτη συνέβη εἰς μεγάλην κλίμακα ἐν Εὐρώπῃ, προσέλαβεν ὅμως τὰς καταπληκτικωτέρας τῶν μορφῶν τῆς εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς¹.

Ἄλλοτε ἐλέγομεν—καὶ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν ἀκόμη, ἐφ' ὅσον ἡ φωνή μας δὲν καταπνίγεται ὑπὸ τοῦ ἐκκωφατικοῦ θορύβου τῆς ἐποχῆς μας—: *ex oriente lux*, ἐξ ἀνατολῆς τὸ φῶς! Ἐξ ἀνατολῆς ἐδέχθη ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης τὸν Διόνυσον ὡς λυτρωτὴν τῆς. Ἐξ ἀνατολῆς ἐδέχθη καὶ ὁ νεώτερος κόσμος τὸν Ἑσταυρωμένον ὡς σωτῆρα του. Τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς. Οἱ ὄροι ἀντεστράφησαν ἢ μᾶλλον θεωροῦνται δυστυχῶς ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς ἀντιστραφέντες. Ἡ Εὐρώπη ἤρξατο, ἀπαρνούμενη τὴν παράδοσίν τῆς, νὰ δέχεται τὸ φῶς—ἀδιάφορον εἰς τὸ πρόκειται περὶ ἠλεκτρικοῦ πλέον καὶ μηχανικῶς παρασκευαζομένου, οὐχὶ δὲ περὶ ἀληθοῦς φωτὸς—ἀπὸ τῆς ἀπωτέρας Δύσεως, ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ τί σημαίνει τὸ φῶς τοῦτο, θὰ ἴδωμεν συγκεκριμένως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παραδείγματος τῶν ἀμερικανικῶν ἔφημερίδων. Ἀρκοῦμεθα ἐνταῦθα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἀντλεῖ ἐν

1) Πρβλ. σχετικῶς: *Dovifat, Der amerikanische Journalismus, Stuttgart 1924.*

πολλοῖς ἢ σύγχρονος Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ, δὲν εἶναι, ὅπως ἰσχυρίζονται τινες, παραδείγματα λαοῦ νέου καὶ πλήρους ζωτικότητος—ζωτικότητος πηγαίας καὶ ἀληθοῦς—. Ὁ Georges Duhamel εἰς τὸ ὠραιότατον βιβλίον του περὶ τῶν σκηνῶν τῆς ζωῆς τοῦ μέλλοντος, βιβλίον ἀφιερωμένον εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀμερικανισμοῦ καὶ ἑξαμερικανισμοῦ, παρατηρεῖ ὀρθότατα, ὅτι ὁ ἀμερικανικὸς λαὸς δὲν εἶναι λαὸς νέος, ἀλλ' εἶναι λαὸς γηραιότερος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, λαὸς γηράσας ἀποτόμως καὶ χωρὶς νὰ διέλθῃ τὴν περίοδον τῆς ἀληθοῦς ὀριμότητος.¹ Ἄς ἴδωμεν, τί παράδειγμα προσφέρει εἰς ἡμᾶς ὁ λαὸς οὗτος εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἑφημερίδος ὡς παράγοντος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἄς ἴδωμεν, ἐὰν τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἄξιον ἀπομιμήσεως.

Εἰς ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἐκδοτικῶν οἴκων τῆς Νέας Ὑόρκης, ὁ «Macfadden Publications Inc.», ὁ ὁποῖος ἐκδίδει εἴκοσι περίπου ἑβδομαδιαίας ἑφημερίδας καὶ κατὰ μῆνα ἐκδιδόμενα περιοδικά, ἀναθέτει τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐκλογὴν τῶν δημοσιευομένων ἄρθρων εἰς ἐπιτροπὴν ἀναγνωστῶν, χρησιμοποιοῦν πρὸς τοῦτο ἑβδομήκοντα ἀναγνώστας, εἰς τοὺς ὁποίους χορηγεῖ σταθερὸν μηνιαῖον μισθόν. Ἡ σύνθεσις τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἀντιπροσωπεύονται πᾶσαι αἱ ἐπαγγελματικαὶ τάξεις, ἰδίᾳ οἱ ὑπάλληλοι ἐμπορικῶν καταστημάτων, οἱ ὑπάλληλοι ἐστιατορίων καὶ καφετειῶν, οἱ κουρεῖς, αἱ ἐργάτριαι ὀργανισμῶν καταστημάτων, οἱ ἀστυφύλακες καὶ οἱ ὁδηγοὶ αὐτοκινήτων. Ὅ,τι ἀπορρίπτουν αἱ ἐξ αὐτῶν ἀπαρτιζόμεναι ἐπιτροπαὶ δὲν δημοσιεύεται, ἔστω καὶ ἐὰν ἔχῃ μεγίστην ἀξίαν. Τέλος τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν τούτων ἐγκρινόμενα ἄρθρα — καὶ μόνον αὐτὰ — παραπέμπονται (καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ πλέον τὸ κορύφωμα τῆς ἀμερικανικότητος) εἰς δύο ἀκόμη ἐπιτροπὰς: εἰς ἐπιτροπὴν κληρικῶν καὶ εἰς ἐπιτροπὴν δικηγόρων.

Ἡ ὑπαρξις τοῦ ἐκδοτικοῦ τούτου οἴκου εἶναι συμβολικὴ διὰ τὴν Ἀμερικὴν. Ἀνάλογοι μέθοδοι ἀκολουθοῦνται καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀμερικανικῶν ὀργανισμῶν. Οἱ «Times» τῆς Νέας Ὑόρκης ἔχουν ὡσαύτως καταρτίσει ἐπιτροπὴν ἐξ ἀντιπροσώπων διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ἐπιτροπὴν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ὑποχρεοῦνται νὰ ἀποστέλλουν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἑφημερίδος κριτικὸν σημείωμα ἀναφερόμενον εἰς ἕκαστον εἰδικῶς τῶν φύλλων τῆς ἑφημερίδος. Ἀνάλογα συμπτώματα ἐσημειώθησαν βεβαίως καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Οὕτω π. χ. ὁ Γερμανὸς August Scherl

1) Georges Duhamel, Srènes de la vie future, Paris MCMXXX, σελ. 20.

ἀπομιμούμενος τοὺς Ἀμερικανούς, εἶχεν ἐκλέξει ὡς κύριον σύμβουλόν του εἰς τὰς ἐκδοτικὰς καὶ δημοσιογραφικὰς του ἐπιχειρήσεις ἀπλοῦν τινα κουρέα. Ὡσαύτως ὁ Marion, ὁ διευθυντὴς τοῦ παρισινοῦ «Petit Journal», ἐδημοσίευσεν κατὰ προτίμησιν ἄρθρα ἀπλῶν καὶ στοιχειωδῶς μορφωμένων ἀνθρώπων διὰ νὰ ἐπικοινωνῇ ἢ ἐφημερίς του εὐκολώτερον πρὸς τὸ κατώτερον κοινόν. Ὁ Robert de Jouvenel προσεπάθησε μάλιστα νὰ δικαιολογήσῃ δημοσίᾳ τὴν ὑπὸ πολλῶν ἐπικριθεῖσαν μέθοδον ταύτην τοῦ Marion. Τὰ παραδείγματα ὅμως αὐτὰ τῶν ἑξαμερικανισμένων Εὐρωπαίων εἶναι εὐτυχῶς μέχρι τῆς στιγμῆς ὀλίγα. Ἡ ἐφημερίς εἶναι κατ' ἀρχὴν — καὶ τοῦτο ἐλέχθη ἀνωτέρω ἐπανειλημμένως — ἠναγκασμένη νὰ συμμορφώνεται πρὸς τὸν μέσον ὄρον τῆς διανοήσεως τοῦ κοινοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ὠδήγησε ταύτην ἡ ἀμερικανικὴ προᾶξις. Ἡ ἀμερικανικὴ αὕτη προᾶξις ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἀμερικανικὴν παραδοξότητα, ἐλπίζομεν δὲ νὰ μὴ τύχῃ εὐρύτερας ἀπομιμήσεως. Ὅ,τι βεβαίως δέον ὅποιονδήποτε νὰ πιστοποιηθῇ κοινωνιολογικῶς, εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πιστοποιεῖ ὁ Tönnies, ἐκεῖνο, ἀπὸ τῆς πιστοποιήσεως τοῦ ὁποίου ὠρμήθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω εἰς τὰς περὶ τύπου παρατηρήσεις μας: ὅτι ὁ τύπος ἐν γένει, εἰδικώτερον δὲ ἡ καθημερινὴ ἐφημερίς, ὡς παράγων ἢ καὶ ἀπλοῦν ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης, βασίζεται κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῆς διασπάσεως τῆς αἰσθηματικῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκούοντος, μεταξὺ τοῦ διδάσκοντος καὶ τοῦ διδασκομένου, σημαίνει δὲ ὡσαύτως κατ' ἀνάγκην σχέσιν ὑπὲρ τὸ δέον λογικὴν μεταξὺ τοῦ γράφοντος καὶ ἀναγιγνώσκοντος, σχέσιν, ἢ ὁποία, ἀπηλλαγμένη παντὸς αἰσθηματικοῦ στοιχείου, ἐκδηλοῦται κυρίως εἰς τὴν προσαρμογὴν τοῦ γράφοντος εἰς τὴν διανοητικότητα τοῦ κοινοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται.

59.— Ἄς καταλήξωμεν ἤδη εἰς τὰ τελικὰ περὶ κοινῆς γνώμης συμπεράσματά μας. Θεμελιώδη σημασίαν ἔχει τοῦτο: ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη προϋποθέτει ἄρσιν πάσης αἰσθηματικῆς κοινότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ κοσμοπολιτικὴν ζωὴν. Ἡ κοσμοπολιτικὴ κοινωνία ἐκδηλοῦται πρωτίστως διὰ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν της εἰς αὐτήν. Αὕτη, ἀντιθέτως πρὸς τὴν θρησκείαν, εἶναι πάντοτε ξηρά, λογικὴ καὶ βασίζεται ἐπὶ ὑπολογισμῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Tönnies δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κοινὴ γνώμη — καὶ τοῦτο ἐτονίσσαμεν ἄλλως τε ἰδιαιτέρως — ὅ,τι εἰς κοινωνίας πρωτογόνων ἔδρα ὡς ἀνωθεν προερχόμενος καταναγκασμός. Ἡ κοινὴ γνώμη συνδέεται οὐχὶ πρὸς τὴν πί-

στιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ὑπολογισμόν. Ἡ γένεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὡς φαινομένου κοινωνιολογικοῦ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη ἤρξατο ῥυθμίζουσα τὰς πεποιθήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἴρουσα τὴν πίστιν καὶ τὸ αἴσθημα. Τὴν κυριωτέραν τῆς ἐνέργειαν ἐκδηλοῖ κατ' ἀκολουθίαν ἡ κοινὴ γνώμη σήμερον, ὅποτε ἡ καθολικὴ ἐκπαίδευσις ἔδωκε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον εἰς πάντας τὸ δικαίωμα (δικαίωμα ἔστω καὶ τυπικόν), ὅπως κρίνωσι καὶ βασίζωσι τὰς κρίσεις των ἐπὶ «λογικῶν» ἢ ἔστω κατ' ἐπίφρασιν λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπόψεως ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος, εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη καταβιβάζει τὸ ἐπίπεδον τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως κοινωνίας τινός. Ἡ καθολικὴ ἐκπαίδευσις ὁδηγεῖ εἰς ἐπιπέδωσιν, ἣτις ἐπιτυγχάνεται κατ' ἀνάγκην ἐπὶ θυσίᾳ τοῦ πνεύματος. Δεδομένου, ὅτι ἡ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκπαίδευσιν ἐν πολλοῖς ὀφείλουσα τὴν ὑπαρξίν τῆς κοινῆς γνώμης ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῆς πνευματικῆς ὄντοτητος πάντων τῶν μελῶν κοινωνίας τινος, δὲν εἶναι δυνατόν εἰ μὴ οἱ πολλοὶ νὰ προσδιορίζουν τὴν κοινήν γνώμην, τῶν ὀλίγων καὶ ἐκλεκτοτέρων παραβιαζομένων καὶ ἐκτοπιζομένων ὑπ' αὐτῆς. Κοινὴ γνώμη εἶναι ἡ λατρεία τοῦ μέσου ὄρου. Ὁ ἐν τῷ πλαισίῳ λαϊκῶς κυβερνωμένου κράτους δρῶν πολιτικὸς ἀναγκάζεται νὰ θυσιάζῃ ἐκ τῆς ἰδεολογίας του πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι προσιτὸν εἰς τοὺς πολλοὺς διὰ νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν κοινήν γνώμην. Δημοκρατία (ἐν τῇ γενικωτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ), ἐπιστήμη, κοσμοπολιτισμὸς καὶ καθολικὴ ἐκπαίδευσις ἀποτελοῦν τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου γεννᾶται καὶ δρᾷ ἡ κοινὴ γνώμη. Τὸ πρόσχημα τῆς λογικῆς ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον διακρίνει ταύτην ὡς «γνώμην» θεμελιωδῶς ἀπὸ τῆς «πίστεως», ἐμφανίζον ταύτην ὡς τὸ γνώρισμα τῶν ἐποχῶν ἐκείνων, κατὰ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν πάντες κατὰ τεκμήριον (τεκμήριον ἀπλῶς τυπικὸν καὶ ἔξωτερικόν) νὰ ἔχουν γνώμην. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι «κοινὴ γνώμη» εἶναι ἡ γνώμη πάντων. Δυνατὸν — καὶ τοῦτο συμβαίνει μάλιστα συνήθως — νὰ μὴν ὀφείλεται ἡ κοινὴ γνώμη εἰ μὴ εἰς ὀλίγων ἢ καὶ ἐνὸς ἀπλῶς τὴν ἔμπνευσιν, εἰς τὴν ἔμπνευσιν μάλιστα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κέκτηνται καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ δημαγωγοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο δὲν πρέπει νὰ παραπλανήσῃ τὸν ζητοῦντα νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ νὰ ὁδηγήσῃ τοῦτον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὡς κοινὴ γνώμη δεόν νὰ θεωρηθῇ καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνέδεεν ἄλλοτε τὰ πλήθη πρὸς τῶν ὀλίγων ἀριστοκρατῶν τὴν θέλησιν καὶ γνώμην. Τὴν γνώμην τῶν ὀλίγων δὲν ἀπεδέχετο τὸ πλῆθος ὡς «γνώμην». Ἡ γνώμη τῶν ὀλίγων —

καὶ ὅταν ἦτο ἀκατανόητος εἰς τοὺς πολλούς, πράγμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε συνήθως συνέβαινε — παρελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ πλήθους (εἰάν κατ' ἀρχὴν ἀνταπεκρίνετο πρὸς αὐτὴν τὸ πλήθος) ὑπὸ μορφὴν καθαρῶς συμβολικὴν καὶ μετετρέπετο εἰς τὴν συνείδησίν του εἰς πίστιν. Τὸ πλήθος δὲν ἐπεδοκίμαζε τὴν γνώμην τῶν ὀλίγων — ὅπως ἐπιδοκιμάζεις κάτι, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐξετάσης καὶ κρίνης τοῦτο —, ἀλλ' ἐπίστευεν εἰς αὐτήν, παρεδίδοτο εἰς αὐτήν διὰ τῆς πίστεως. Ἡ κοινὴ γνώμη προϋποθέτει — καὶ ὅταν ἀκόμη δημιουργεῖται ἐκ τῆς γνώμης ὀλίγων ἢ ἕστω καὶ ἑνὸς μόνου — τὸ ἀμετάβλητον τῆς ὑποστάσεώς της ὡς «γνώμης». Ἡ εἰς κοινήν γνώμην μετατρεπομένη γνώμη τῶν ὀλίγων προβάλλει δι' ἐπιχειρημάτων καὶ οὐχὶ ὡς δόγμα, θέλει νὰ γίνῃ κοινή, ὑποτίθεται, ὅτι κατανοεῖται καὶ ἐπιδοκιμάζεται ὑπὸ τῶν πολλῶν, ὑποτίθεται μάλιστα, ὅτι ὀφείλεται εἰς τοὺς πολλούς. Κατ' ἀρχὴν μάλιστα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μετατραπῇ εἰς κοινήν γνώμην «γνώμη», ἣ ὁποία δὲν εἶναι νοητῶς προσιτὴ εἰς τοὺς πολλούς. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ὃ θέλων νὰ κατακτήσῃ τὴν κοινήν γνώμην κατέρχεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν πολλῶν. Κατὰ βάθος προσαρμόζονται οὐχὶ οἱ πολλοὶ εἰς αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς εἰς τοὺς πολλούς. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς δὲν συμβαίνει τοῦτο. Ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ πλαισίῳ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοσμοπολιτικῆς ζωῆς συμβαίνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ὥστε τὸ πλήθος νὰ περιβάλλῃ διὰ τῆς ἀφοσιώσεώς του ἄνθρωπον, ὃ ὁποῖος δὲν κατέρχεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ πλήθους διὰ νὰ κατακτήσῃ τοῦτο, ἄνθρωπον, ὃ ὁποῖος δὲν θυσιάζει τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν του ὑπαρξιν. Ὁ ἄνθρωπος ὁμοίως αὐτός, ὅστις συνήθως ἀποτελεῖ ἑξαίρεσιν, ἐπικρατεῖ χωρὶς νὰ δημιουργῇ περὶ ἑαυτὸν «κοινήν γνώμην», ὑφ' ἣν ἔννοιαν συνελήφθη καὶ ὠρίσθη αὕτη ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ. Εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον πιστεύει τὸ πλήθος ὡς εἰς προφήτην. Κοινὴ γνώμη δὲν σχηματίζεται εἰ μὴ μόνον ἐν σχέσει πρὸς κάτι, τὸ ὁποῖον εἶναι «λογικῶς» προσιτὸν εἰς τοὺς πολλούς!

60.—Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι ἡ ἐποχὴ μας, βασιζομένη—καὶ δὴ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πολιτικὴν ζωὴν της—ἐπὶ τοῦ παράγοντος τῆς κοινῆς γνώμης (παράγοντος, τοῦ ὁποίου ἡ γένεσις προεκλήθη μάλιστα ὑπ' αὐτῆς), ἀποδεικνύει καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν διατεθειμένη νὰ ἀνεχθῇ ὅ,τι διακρίνεται, ὅ,τι ζητεῖ ν' ἀνυψωθῇ ὑπεράνω τοῦ κανονικοῦ, ὅ,τι δὲν εἶναι κοινὸν εἰς πολλούς. Διακηρῦσσουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, ἐννοεῖ ὡς ἄτομον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν εἰς τοὺς περισσοτέρους, τὸ σύνηδες καὶ μικρὸν ἄτομον, τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ προστεθῇ μὲ ἄλλα καὶ νὰ ἀπο-

τελέση πλειοψηφίαν, καὶ ὄχι τὸ ἀληθῶς ἀτομικόν, ὄχι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι διακρίνεται καὶ ὑψοῦται ὑπεράνω τῶν ἄλλων. Ἡ ἔρευνα τοῦ φαινομένου τῆς κοινῆς γνώμης ὡς φαινομένου χαρακτηρίζοντος βαθύτατα τὴν ἐποχὴν μας ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν συμπερασμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ἡ περὶ τοῦ λεγομένου ἀτομικισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ γενόμενη ἔρευνα. Ἡ ἐποχὴ μας ἐδημιούργησε φραγμούς, ἀνήγειρε τείχη ἀπόρθητα ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει δυσπόρθητα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐδέσμευσεν ἢ ἀπέκλεισε τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀνώτερον τῆς ἀπλῆς ἡμέρας, πᾶν ὅ,τι διακρίνεται τοῦ καθημερινοῦ. Τείχη καὶ φραγμούς ἐγνώρισαν καὶ ἄλλαι ἐποχαί. Οἱ φραγμοὶ οὗτοι ἐθεωροῦντο βαρεῖς, βαρύτετοι! Καὶ ἦσαν πράγματι βορεῖς. Ὅ,τι ὅμως καθίστα τοὺς φραγμούς ἐκείνους ἀνεκτοὺς ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅ,τι ἀναγκάζει ἡμᾶς σήμερον νὰ χαρακτηρίζωμεν (ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων) τοὺς φραγμούς ἐκείνους—καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐπίεζον—ὡς δυναμένους νὰ ἀναχθοῦν εἰς δικαίωσίν τινα, εἶναι τοῦτο : ὅτι ἐτίθεντο ὑπὸ ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένων ἀτόμων. Σήμερον τίθενται οὗτοι ὑπὸ τῶν πολλῶν, ὑπὸ τοῦ ἀνωλύμου πλήθους. Καὶ τοῦτο χαρακτηρίζεται ὡς ἡ ἀληθῆς ζωὴ. Καὶ ὅμως : ἐὰν ζωὴ εἶναι τὸ σύνηθες καὶ κανονικόν, τότε ὀφείλομεν, διαφωνοῦντες πρὸς ὅσους διδάσκουν τὴν ζωὴν αὐτήν, νὰ εἴπωμεν (χωρὶς τοῦτο νὰ ἀποτελῇ παραδοξολογίαν μεγαλειτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ), ὅτι τὸ ἀληθῶς ζωντανὸν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διακρίνεται τῆς ζωῆς, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς αὐτήν!
